

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svitlobo dane od krajske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VII.

V sredo 17. kozoperska (oktobra) 1849.

List 42.

Ktere reči se rade same vnamejo, in kakó pri taki vnemi pomagati.

Vsak kmetovavec vé, de se mokro domú spravljeno in v sénicah debelo naloženo in zlo natlačeno senó in slama, posebno pa mastna detelja in otava, večkrat sama po sebi vname. Clo rado se to zgodi, ako skozi take seníce clo nič sape ne piše, in če je železje, kakor, postavimo, gnojne vile ali kâkšno drugo železno orodje, v dotiki s takim senam ali otavo. Marsikdo je že vidil na travnikih take zlo natlačene kupe se vneti in z velikim plamenam goréti. Kakšna nesreča lahko iz taciga ognja vstane, če se senó ali otava na podu vname, vsak sam previdi.

Umen kmetovavec, ki je nekoliko z natoroznanstvom soznanjen, ta prikazek lahko zapopade, kér vé, de pri vrenji, gnjijeni in razpadanji živalskih, rastlinskih pa tudi rudnínskih reči se taka vročina zbudí in napravi, de se te reči potem clo vnamejo in popolnoma goréti začnó, in to tolikanj ložeje, kolikanj bolj so natlačene in bolj pri miru.

To vbrantiti, je — se vé de — nar gotovši pomoček, senó ali otavo suho domú spraviti. Kér pa to ni vselej mogoče, naj se takóle ravná:

Senó in otavo zloži v majhne, vozke in špičaste kopíce, in pusti jih — če ne dežuje — nekoliko časa pod milim nebam. Kopíce se bojo sicer sgréle in senó bo nekoliko vreti začélo, vnélo se pa ne bo, kér zamore sapa skozi kopíce pihati. Ta gorkota pa vender stori, de bo veliko mokre soparice iz kopíc spuhéto. Po kakih 14 dnéh spravi takšno senó ali otavo, če moreš takó, de pod kakšno streho pride, pane na pod, de jo sapa sušiti zamore. Tudi tukaj nej leží v visocih in špičastih, pa nikdar čez 10 čevljev širocih kopicah, in takó de saj od ene strani zamore sapa do njega. Iz takó napravljenih kupov se mokrota sčasama takó spuhéti, de potem senó in otava popolnoma suhi postanete. Ako ima kmetovavec suhe slame dovelj, je pa še boljši, če na eno lego sená eno lego slame dene; takó bo še gotovši senó ali otavo spridenja obvaroval, in tako slamo bo živina še raji jedla.

Zrélo žito se ne vname tako lahko, vender se, mokro domú spravljeno, menj ali bolj pokazi, de zatuhne. Naši kozolci so dobra pomoč, de požeto žito take škode ne terpi. Kjer pa kozolcov nimajo, morajo pa s žitam enako ravnati, kakor s senam in otavo.

Na Rusovskim so nalaš skušnje narejali, zvediti: ktere reči se same po sebi rade vnamejo, in so zvedili tole:

Konopnina in predivo s sajami ali oljem, ali pa z lojem polito in v platno zavito, se vname samo po sebi že v 24 urah. Če so te reči v kaki péči sgréli in potem terdó zvezali, so se že v malo urah vnéle. —

Volna ali arovca z mastno rečjó polita, potem sogreta in terdó zvezana, se tudi rada vname.

Gorka moka, otrobi, somleta kava (kafe), bobova moka, v platno zavita ali pa v napol pokritim loncu shranjena, se tudi sama po sebi vname.

Vse zeliša, ki si jih v mastnih rečéh kuhal in iz kterih si vso mokroto spravil, ktere pa nisi v mastnini ležati pustil, se vnamejo same po sebi.

De se gnoj, de se nevgašeno apno vname, in bližnje reči sožgè, je vsakimu znano.

S kako mastno rečjó polita suknja za gorko peč veržena, — ovès in otrobi, ki si jih za okladke (Um-schläge) zlo sogrel in potem v kak kot vergel, so se že dostikrat vžgali in velik oginj napravili.

Potreba je tedaj, de se ta vnamljiva lastnost mnogih reči pozná, de se ne zanemari, in de se vé, de tudi brez ognja zamore v tacih okoljšinah velik oginj vstati.

(Allg. ill. Bauernzeit.)

Sadjoréja — lepa reč!

Sadjoréja — lepa reč! sim si mislil, ko sim uni-krat letašnji pridlek lepih žlahnih jabelk gosp. Šmida v Šiški poleg Ljubljane ogledoval. Sadjoréja pa je zares tudi koristna reč, če pomislimo, de tako žlahno sadje se lahko prodá in sadjorejcu veliko dobička pri-nese. Vert gosp. Šmida ni sicer posebno velik, tode prava vertnarska šola se zamore v vsim imenovati, v kteri se vidi, kakó naj se s sadnimi drevesi ravná. Pa posestnik tega verta ima še eno lepo lastnost, nam-reč, de iz serca rad tudi drugim da, kar sam ima — cepiče vsih svojih drevés. Letašnje spomlad je gosp. Šmid v „Novicah“ zaznamoval vse sadne drevesa, kterih cepiče sadjorejcam rad ponudi. In to je namén téh verstíc, de sadjorejce opomnimo, ob pravim času se ober-niti na gosp. Šmida v Šiško, de dobijo žlahnih ce-pičev.

Prijatelj sadjoréje.

Jurče razlaga svojimu stricu
cesarski patent od 4. sušca zastran desetine,
tlake in družih dávšin.

Šestnajsto in poslednje pismo.

Ljubi stric!

Kar je v 30. §. zapovedano, je sploh velika dobrota. 30. §. namreč pravi: Če gruntna gospóska ali pa kmet nista zadovoljna s cenitvijo dávšin, in če bi znal iz tega prepír vstati, se ima ta pravda brez dohtarjev ob kratkim dokončati, de se zvolijo trije sodni možjé, ki to reč razsodijo. Grunta gospóska si izvoli za-se eniga, kmet pa tudi za-se eniga; obá ta dva možá pa zvolita še eniga (verhovnika), in ti trije skupej razsodijo ob kratkim pravdo — brez dohtarjev, brez tožnih dní, brez dolgočasniga pisanja, brez velicih stroškov. — 31. §.